

N:o 47.

Ank. till Riksd. Kansli den 24 Mars 1886, kl. 2 e. m.

Lag-Utskottets utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om framläggande af förslag till ändrad lagstiftning rörande fideikommiss.

Vid riksdagarne 1882, 1883 och 1884 hafva förslag varit väckta i syfte att nu befintliga fideikommiss i fast egendom måtte upphävas. Lag-Utskottet har vid samtliga dessa tillfällen ansett, att någon åtgärd i den föreslagna syftningen icke borde vidtagas, och denna Utskottets mening har jemväl vid nämnda riksdagar blifvit af Första Kammaren godkänd.

Utskottet har i sina förut i ämnet afgifna utlåtanden (1882: N:o 25. 1883: N:o 40 och 1884: N:o 57) rörande uppkomsten af fideikommiss och de hos oss gällande föreskrifter härom meddelat följande upplysningar:

»Fideikommiss har sin upprinnelse i den romerska rätten och betyder der den egendom, en person, på grund af förhållanden, egendomliga för denna rätt, testamenterat till en annan person med ett *på förtroende* till denne grundadt uppdrag att utlemna egendomen till en viss uppgifven tredje. Man kunde nu bestämma, att efter denne tredje egendomen skulle tillgodokomma en fjerde, efter denne en femte o. s. v. (så kallade *fideikommissariska substitutioner*). Till sådana fideikommiss kunde göras hela förmögenheten, en viss qvotdel deraf eller en viss särskild förmögenhetsdel.

Ur successiva fideikommiss af det sistnämnda slaget har, under

den utveckling, den romerska rätten erhöll uti Italien och Tyskland, familjefideikommisset framgått, hvarmed afses att fästa viss egendom — fast eller lös eller båda tillika — vid en viss släkt, att inom densamma öfvergå från en släktmedlem till en annan efter viss bestämd ordning.

Den germaniska benägenheten att fästa jorden vid släkten är bekant. Med stöd af den sålunda utbildade romerska rätten uppkommo därför i Tyskland, jemte de adeliga »*stamgodsen*» och de borgerliga »*arfgodsen*», hvilka båda hade sin grund uti lag eller häfd, familjefideikommissen i fast egendom till följd af gällande privata dispositioner. I andra land framträdde likartade anordningar. Successionen blef, af naturliga skäl, vanligen begränsad till män, och med afseende å grunden för denna blefvo godsen majorat, minorat, seniorat, primo-, secundo-, tertioogeniturer o. s. v.»

»Samma motiv, som i öfriga land, nemligen omtanken om »Familiens Heder och Conservation», föranledde äfven i Sverige stiftande af familjefideikommiss i fast egendom, hvilka här uppkommo ej mycket senare än i Tyskland och antagligen redan vid medlet af det sjuttonde århundradet. Stadgan angående testamenten den 3 Juli 1686 omtalar institutionen såsom något redan känt och lemnar uti sin 5 § om densamma närmare bestämmelser. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, utan säger denna lag endast i 16 kap. 1 § Ärfdabalken, att »vill någon, man eller qvinna, göra testamente, hafve våld göra det — — *med* eller utan *vilkor*». Man har påstått, dels att en glömska härutinnan låge lagstiftaren till last, dels ock, att hans afsigt varit att genom att icke omnämna fideikommissstiftelser i lagen underkänna upprättandet af dylika. Intetdera är emellertid förhållandet. Lagkommissionen förbisåg icke hvad som var stadgadt i 5 § af 1686 års testamentsstadga. Ej mindre i de båda äldsta förslagen till Ärfdabalk af åren 1690 och 1694, än ock i det af professor Lundius uppsatta utkast till Ärfdabalk finnes intaget ett särskildt, med Testamentsstadgans 5 § temligen nära öfverensstämmande kapitel, det tjugonde, med rubrik: »*Om vilkorligt testamente*», hvars 1 § lyder sålunda:

»Giör någor ett wilkorligt testamente, så bör then förordning och the *wilkor*, som således lagligen och testamentswijs föresatta och gjorda äro, så väl af den, som först testamentet bekommit, som thes efterkommande uti hwad led de ock woro, obråtzligen hållas och allt framgent till alla stycken efterlefwat.» Men hela kapitlet borttogs vid

granskningen 1721, och i den förändrade nya texten till det första af de kapitel, som handla om testamente, infördes i stället bestämmelse, att man och qvinna egde göra testamente *med* eller *utan villkor*. Det finnes ock anmärkt i margen af lagförslaget, att hela kapitlet »om villkorligt testamente synes kunna gå ut, emedan allt synes vara inneslutit i orden *med ell. utan villkor*».

Enligt 16 kap. 1 § Ärfdabalken i 1734 års lag ansågos sålunda fideikommiss-stiftelser äfven uti fast egendom fortfarande tillåtliga, ända tills de hvarjehanda sociala och ekonomiska olägenheter, som kunde vara förenade med en obegränsad rätt att genom privata dispositioner för all framtid förfoga öfver fast egendom, föranledde hos oss, likasom uti flere andra länder, inskränkning uti en sådan förfoganderätt. Denna inskränkning skedde genom förordningen den 27 April 1810.»

Utskottet har vid de tillfällen, då förevarande ämne förut varit under behandling, erinrat, att de förhållanden, som i vissa främmande land föranledt upphäfvande af fideikommissnaturen å viss fast egendom eller uttalanden i lag, att sådan åtgärd framdeles borde vidtagas, icke, enligt Utskottets åsigt, förefunnes i vårt land, och att det endast vore ett verkligt nödtvång, som kunde berättiga att bryta lagligen tillkomna och lagligen bestående dispositioner af enskilde. Utskottet har med sifferuppgifter, hemtade ur Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser för 1871—1875 och för 1876—1880 visat, att af den fasta egendomen i riket fideikommisen utgjorde en jämförelsevis så ringa del, att något allmänt nationalekonomiskt intresse icke syntes kunna åberopas för deras upphäfvande. Några särskilda olägenheter af nuvarande fideikommiss i fast egendom hade icke heller, Utskottet veterligen, försports, och ingen anledning syntes derföre Utskottet vara för handen att bifalla ett förslag, hvarigenom dessa gods skulle förlora sin ifrågavarande egenskap, utan att ens lefvande eventuelle fideikommissarier skulle få tillfälle att å släktens vägnar sig yttra, än mindre deras bifall erfordras.

Utskottet har vidare erinrat, huru som genom förordningen den 3 April 1810 Kongl. Maj:t med Rikets Ständer funnit godt förordna, att i de fall, då någon innehafvare af fideikommisssegendom kunde komma i behof att derå emot inteckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte af till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka häfvande af vissa uti fideikommissstiftelser innehafvaren föreskrifna villkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, hvilka mellan fideikommissarier och med-

arfvingar kunde yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, borde hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kongl. Maj:t med Dess Högsta Domstol, i likhet med annan förklaring öfver allmänna lagar och författningar, måtte dervid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara.

Genom tillämpning af denna författning syntes Utskottet de olägenheter, som — hufvudsakligen för fideikommissarierna sjelfve — någon gång onekligen uppkomme af gällande fideikommiss-stiftelser, väsentligen kunna undanrödjas med bibehållande af bestående lagstiftnings grund.

De redan uti ämnet gifna bestämmelser innebure ock möjlighet — hvilken understundom blifvit verklighet — att fideikommiss-egendommar upphörde såsom sådana. Detta kunde ske, utom derigenom att »Testatoris föreskrefne vilkor på något sätt exspirera», äfven på så sätt, antingen att med förändrade tidsförhållanden de uppställda bestämmelserna för fideikommisset blefve alldeles otillämpliga, då Kongl. Maj:t kunde förklara fideikommissnaturen hafva upphört, eller att fideikommiss-egendom, som med Kongl. Maj:ts tillstånd in-tecknats, blefve exekutivt försäld.

Frågan om de nu bestående fideikommissens upphäfvande har vid innevarande riksdag blifvit ånyo upptagen i en af Herr *Joh. Ohlsson* inom Andra Kammaren afgifven motion, N:o 109, som blifvit till Lag-Utskottet öfverlemnad.

Efter att hafva sökt gendrifva några af de skäl, som blifvit anförda mot de förut i ämnet framställda förslagen, fortsätter motionären:

»När, förutom hvad ofvan är erinradt, erfarenheten visat, att fideikommiss i stadsfastighet äfven kan förorsaka olägenheter för det allmänna, genom de hinder fideikommissnaturen lägger i vägen för vissa allmänna arbetens och regleringars genomförande samt för innehafvaren att tidsenligt använda sådan fastighet, och då, med hänsyn till den förändring en fastighet under tidernas lopp ändå *måste* undergå, alla förutsättningar, hvarpå stiftarne grundat sina framtidsplaner för efterkommande, icke mera finnas oförändrade till, och att således det afsedda syftemålet icke i något hänseende kan vinnas på det sätt testatorer tänkt och velat, men då jag för min del hyser så stor aktning för den enskildes rätt och för hädangångnes yttersta vilja, att jag icke

utan tvingande skäl skulle vilja bidraga till brott deremot, har jag tänkt mig frågans lösning så, att *olägenheterna af vissa fastigheters fideikommissnatur kunde undanrödjas och testators vilja på samma gång, så vidt möjligt är, blifva respekterad*, på samma sätt som i särskilda fall tillgått, exempelvis då en del af Riksdagens eget hus frigjordes från fideikommissnatur, hvilket, om jag ej missminner mig, tillgick så, att fastigheten utbyttes mot räntebärande kapital.

Jag tänker mig, att en allmän sådan transformation kunde utan störande ekonomiska rubbningar gå för sig, om det i en särskild lag blefve stadgadt, att innehafvare af fideikommissfastighet egde, om han så önskade, låta under den kontroll, som kunde finnas nödig, försälja sitt innehafvande fideikommiss eller de delar deraf, som han ej med fördel kan bruka; att då den fideikommissarie, som näst och först tillträder fideikommiss efter den tid, då sådan lag blifvit utfärdad, aflider utan att hafva ombestyrkt hela fideikommissets försäljning, denna då ovilkorligen skulle ske för efterträdarnes räkning och att vid dessa försäljningar behållningen af *köpeskillingen*, förvandlad i *räntebärande förbindelser*, af sådan beskaffenhet att staten därför kunde ikläda sig garanti, skulle utgöra fideikommiss och deponeras i allmänt förvar för respektive fideikommissariers räkning, hvilka egde att i Statskontoret, länsränteri eller Riksbanken lyfta upplupen, till betalning förfallen ränta.

Mot en sådan anordning kan den invändningen göras, att fideikommissen då erhöles ett fallande värde, eftersom det tyckes vara en naturlag att räntan successivt faller, under det ett motsatt förhållande eger rum med afkastningen af en tidsenligt brukad fastighet. Äfven detta kunde i lagen regleras genom en bestämmelse, att en viss mindre andel af räntan borde innehållas, för att i mån af dess och penningevärdets fall läggas till kapitalet; men då det i hela fideikommissystemet ligger en onaturlighet, en motsägelse mot kulturutvecklingen, synes mig att räntans och penningevärdets fallande just vore det naturligaste sättet för ett sådant system att i tidernas längd *defatigera* eller i värde så småningom dö bort.

Jag anser dessutom, att tillfälle till frivillig upplösning af alla fideikommiss borde beredas på så sätt, att, om alla personer, hvilka för sig eller efterkommande kunna beräkna att få någon fördel af ett fideikommiss, derom vore ense, de skulle ega att sig emellan dela detsamma.

Då de lagfarne ej synas vara fullt ense derom, huru vida stiftandet af nytt fideikommiss i stadsfastighet och lösören fortfarande är medgifvet eller ej, torde en lagbestämmelse härom äfven vara af nöden.

På grund af, och i öfverensstämmelse med det ofvan anförda, får jag vördsamt föreslå, att Riksdagen ville besluta i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag om transformation af fideikommiss i fast egendom till räntebärande kapital, och om frivillig upplösning, under vissa villkor, af sålunda förvandladt eller annat fideikommiss i lösegen- dom; med förbud mot stiftandet af nytt fideikommiss af hvad slag som helst, samt med upphäfvande af sådana nu gällande föreskrifter, hvilka, efter den nya lagens trädande i kraft, kunna finnas öfverflödiga eller mot densamma stridande.»

I afseende å det ändamål, motionen afser att vinna, eller upphäfvande af alla nu befintliga fideikommiss i fast egendom, torde Utskottet kunna inskränka sig till att hufvudsakligen åberopa hvad Utskottet vid föregående riksdagar anført, med hänvisning till den såsom bilaga vid detta utlåtande fogade tabell, som är hemtagd ur Statistiska Centralbyråns sammandrag af Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes fem- årsberättelser för åren 1876—1880. Enligt denna tabell utgjorde vid 1880 års slut fideikommisssegenomarnes sammanlagda mantal endast 4,64 procent af hela landsbygdens mantal och deras sammanlagda taxeringsvärde endast 4,33 procent af landsbygdens hela taxeringsvärde.

Beträffande särskildt motionärens förslag om upphäfvande af fideikommiss i stadsfastighet torde böra anmärkas, att tillvaron af sådana fideikommiss icke synes kunna medföra några afsevärda nationalekonomiska olägenheter och ej heller, såvidt Utskottet känner, visat sig lägga hinder i vägen för allmänna arbetens och regleringars genomförande eller för ett »tidsenligt» användande af fastigheten.

Till utfärdande af ett förbud mot stiftande af fideikommiss i lös egendom synes anledning ej förefinnas, då någon benägenhet för grundande af sådana fideikommiss hittills icke visat sig.

Hvad slutligen angår de medel, motionären föreslagit för genomförande af fideikommissens upphäfvande, så synas dessa vara af sådan beskaffenhet, att äfven de, hvilka önska det nämnda målet, lära finna betänkligt att godkänna desamma. Motionären föreslår nemligen en tvångsförsäljning af alla fastigheter af fideikommisssegenskap. Det torde härvid knappast vara nödigt att erinra, hvilka förluster och rubbningar i det ekonomiska lifvet, åtminstone i de landsdelar, der fideikommiss talrikast förekomma, ett sådant förfarande otvifvelaktigt skulle medföra.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får Utskottet hemställa,
att förevarande motion icke må till vidare åtgärd
föranleda.

Stockholm den 24 Mars 1886.

På Lag-Utskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.

Reservationer:

af Herr *Smedberg*:

»Då jag fortfarande hyser samma öfvertygelse som jag vid tre förutgångna riksdagar uti reservation mot Lag-Utskottets då afgifna utlåtanden uttalat, nemligen att de så kallade fideikommissstiftelserna, såsom otidsenliga och stridande mot allmänna rättsmedvetandet, borde upphävas, följer deraf att jag icke kan gilla Utskottets motivering för så vidt deruti åberopas hvad föregående Riksdagars Lag-Utskott anför, hvadan jag mot samma motivering får anmäla reservation; men då den nu väckta motionen icke går i den rigtning, som varit önskvärd, utan bibehåller fideikommissstiftelserna, ehuru under annan form, har jag instämt i det slut, hvartill Utskottet kommit»;

samt af Herr *J. Anderson* i Tenhult:

»Det har länge ansetts att fideikommiss-stiftelser äro af den beskaffenhet att de icke böra för framtiden bibehållas, men att, såsom motionären i motiveringen föreslår, fideikommiss å fast egendom skulle förvandlas till räntebärande kapital, för hvilka staten skulle ikläda sig garanti och Statskontoret, låneränteri eller Riksbanken till respektive fideikommissarier utbetala förfallen ränta, och således fastläsa fideikommisserna mera än de nu äro, har jag ansett icke böra ifrågakomma. Jag delar således det beslut, hvartill Lag-Utskottet kommit, men kan icke gilla vissa delar af den af Utskottet begagnade motiveringen.

Jag anser derföre att då frågor uppstå, som afse borttagande eller förändringar i fideikommiss-stiftelsers bestämmelser, böra i första hand tagas i betraktande de skäl, som äro åberopade i Riksens Ständers skrifvelse till Kongl. Maj:t den 27 Mars 1810, hvilken skrifvelse är af följande innehåll:

»Stormäktigste Allernådigste konung!

De mångfaldiga missbruk, som varit följder af en oinskränkt donations och dispositions rättighet, hafva hos Riksens Ständer föranlett till öfverläggningar, huruvida en inskränkning i friheten att göra fideikommiss-stiftelser kunde vara nödig och med samhällets fördel öfverensstämmande.

Genom sådana stiftelser föreskrifves för alla tider en successionsordning, enligt hvilken en enda arfvinge, äfven en oskyld, skall på lifstid innehafva fastigheter, utan afseende på, om förre innehafvaren skulle derigenom nödgas lemna de fleste eller alla sina barn i saknad af nödig uppfostran och understöd i deras omyndiga år, och en så inskränkt egare, som hvarken af allmänna lagens visa stadganden om arf, eller af något sitt förordnande kan hoppas skygd för de lottlöse, utan förutser, att egendomen skall tillfalla en oskyld, eller till äfventyrs det af barnen, som gifver minsta hopp om medlidsamhet och omvårdnad för de uteslutne, kan icke annat än anse egendomen mera för en annans än sin, i följd hvaraf hans intresse blifver att fördubbla och i förtid upptaga afkomsterna, till skada för jordens nyttiga odling, egendomens förbättring och samhällets deraf beroende styrka.

Man har för evärdeliga tider föreskrifvit lagar för hvarje innehafvares frihet att egendomen förvalta, utan att tänka derpå att slika inrättningar ofta blifva genom tidens förändrade skick för egendomens förmånliga häfd hinderlige.

Man har för all framtid förbudit egendomens föryttrande och förpantning, hvarigenom dels fordringsegares lidande beredes, dels all utväg betages innehafvarne att till medarfvingars utlösen eller egendomens häfd och förbättring erhålla de nödvändigaste lån.

Man har gjort fideikommiss, hvilkas innehafvare varit ålagda att använda godsets afkastning till egendomens förökande under enahanda fideikommissvilkor; en inrättning, som, om dess skyldighet i politiskt afseende åsidosättes, i alla fall synes vara den mest illa beräknade, då ofelbart är, att en allt för stor egendom i en mans hand gifver mindre afkastning och föder vida mindre menniskor, än om den vore emellan flera egare delad.

Icke mindre skyldige hafva de stiftelser varit, som ehuru afläggse, samt för odling och som häfd obeqvämliga flera gods kunnat vara föreskrifvit, att de skulle hållas tillsammans och icke ens få bortbytas; och de stiftelser, enligt hvilka vissa egendomar bort för all tid innehafvas af flera som egare utan rätt för någon till skiftesvitsord, hafva varit en källa till obehagliga rättegångar och till en olycklig oenighet inom familjer.

Man har äfven sett förordnanden, som föreskrifvit beständig delning utan rätt för delegare att lösa hvarandra ut, som för egendomens besittning gjort till evärdeligt vilkor att innehafvaren skulle lefva ogift, ej få bekläda någon statens tjenst och mera dylikt; och till hvilka andra orimligheter en sådan inskränkt frihet kan föranleda, är af dessa exempel lätt att inse, äfvensom att slika inrättningar hafva för jordens nyttiga häfd och egendomens förbättring det skadligaste inflytande.

Vid afvaktande häraf, och då det hopp en egare hafver derom, att hans barn och närmaste skola njuta frukten af hans mödor, befordras flit, hushållning och medborgerliga tänkesätt, samt för samma ändamål, jemte befrämjande af föräldrars och husfäders anseende, en egare bör hafva makt att dels genom aftal, dels igenom testamente utnämna sin efterträdare, och obestridligt är att, ehuru den sjelf innehar disponibel egendom, kan i en oinskränkt dispositionsfrihet för sin person finna dessa uppmuntringar och förmåner, desamma deremot alldeles försvinna för alla hans efterträdare, om han gör egendomen till fideikommiss, då en inskränkt frihet för enskilde att ändra arfs- och eganderättslagarne för tillkommande tider icke kan stå tillsammans med syftmålet af det vid denna Riksdag af Riksens Ständer tagna beslut om frihet för en hvar att all slags jord genom laga fång förvärfva, då en sådan frihet skulle göra vår allmänna lag i dess viktiga delar onyttig, och i stället förtydliga lagar, som beständigt kunna förbättras och fullkomnas, anskaffas för särskilda gods speciale förordnanden, hvilka, huru ovanlige, otydliga och äfven oläslige de kunna vara, likväl göra anspråk på en varaktighet, som icke en gång för våra grundlagar, enligt nu gällande Regeringsform, funnits nödvändig, och det för öfrigt skulle lända till fäderneslandets heder, om, sedan de mest hyfsade nationer redan upphäft dessa lemningar, eller nya telningar af feodalismen, Svear och Göther, som aldrig varit af främmande nationer med våld trugne till sådana inrättningar, icke vore de sista att förekomma nyttiga härmningar deraf, hafva Riksens Ständer ansett oftanämnda dispositions frihet böra jemkas inom billiga och för sam-

hällets allmänna nytta afpassade gränser, samt till följe deraf trott sig böra hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla om nådigst sanktion och bekräftelse af följande närmare bestämmelse och tillägg vid det för detta ämne lämpliga lagens rum XVI Kap. 1 § Ärfdabalken:

Vill någon man eller qvinna göra testamente, hafve våld göra det muntligen eller skriftligen, — — — — o. s. v.»

(Bilaga till Lag-Utskottets Utlåtande N:o 47.)

Fideikommissegendomarnes sammanlagda mantal och taxeringsvärde vid 1880 års slut, länsvis.

L ä n.	Antal innehafvare.	Nuvarande mantal.		Taxeringsvärde.	
		Summa.	I % af hela lands- bygdens mantal.	I kronor, in- begripet verk, inrättningar och en del frälseräntor.	I % af landsbyg- dens hela taxerings- värde.
Stockholms stad	10	—	—	2,025,000	—
Stockholms län	36	420,316	10,37	9,686,140	9,00
Upsala län	12	282,700	7,94	4,519,936	6,48
Södermanlands län	24	487,076	14,67	12,184,588	12,73
Östergötlands län	17	268,858	4,90	8,417,187	4,77
Jönköpings län	11	149,247	3,83	3,371,500	3,47
Kronobergs län	3	50,25	1,79	997,200	1,41
Kalmar län	4	28,854	0,86	1,198,070	1,01
Gotlands län	—	—	—	—	—
Blekinge län	2	50,166	4,63	1,391,100	2,69
Kristianstads län	9	265,921	8,89	10,500,000	7,36
Malmöhus län	17	480,499	11,81	30,448,000	10,02
Hallands län	3	136,931	4,69	2,858,500	4,80
Göteborgs och Bohus län	1	4,875	0,17	118,500	0,13
Elfsborgs län	10	72,031	1,72	2,271,900	1,91
Skaraborgs län	10	84,821	1,80	2,112,446	1,32
Vermlands län	7	12,156	0,68	603,593	0,50
Örebro län	6	118,738	4,13	5,274,730	4,45
Vestmanlands län	15	169,689	5,95	4,551,054	5,45
Kopparbergs län	1	3,415	0,18	253,750	0,33
Gefleborgs län	1	12,472	0,57	758,500	1,00
Vesternorrlands län	—	—	—	—	—
Jemtlands län	—	—	—	—	—
Vesterbottens län	1	0,562	0,05	16,000	0,05
Norrbottnens län	—	—	—	—	—
Hela riket	¹⁾ 163	3,099,577	4,64	103,557,694	²⁾ 4,33

¹⁾ Att antalet fideikommissinnehafvare för hela riket icke är lika med summan af de särskilda länens fideikommissinnehafvare beror deruppå, att åtskilliga personer innehafva fideikommiss inom mer än ett län.

²⁾ Vid denna procentberäkning har taxeringssumman för Stockholms stad blifvit frånräknad taxeringssumman för hela rikets fideikommiss.